

FADERN OCH SONEN I JOHANNESSEVANGELIET

Man kan lätt konstatera att Kristus i Johannesevangeliet alltid eller nästan alltid kallar Gud "fader" eller "min fader". Medan detta ord eller tilltal är begränsat till några få stycken i synoptikerna finner man "fader" 118 gånger i det fjärde evangeliet! Det betyder dock inte att Johannes har ersatt begreppet "Gud" med "fader". Han gör en klar skillnad mellan de två och använder namnet fader enbart när han återger Kristi ord eller själv begrundar Sonens förhållande till Fadern. Även hos Johannes är Gud fader bara därför att Sonen har uppenbarat honom som sådan. Men det som evangelisten anser viktigast finns inte i det som alla kristna bekänner, nämligen att Gud är fader, utan tvärtom i dess omvända form: enbart den Fader som har uppenbarat sig i Jesus är Gud. Hos Johannes handlar det inte om Guds faderskap (som hos Lukas) utan om Faderns gudomlighet. Det är därför som alla mänskliga drag hos Fadern hos Johannes – godhet, medlidande, omtänksamhet – ger vika för ett nästan abstrakt formulerat teologiskt begrepp. Något förenklat skulle man nästan kunna säga att "fader" har blivit en teknisk term för den kristna uppenbarelsens och tillbedjans Gud. Men denne "fader" är "den ende sanne Guden" (Joh 17:3), nämligen alltings skapare (Joh 1:3) och judarnas Gud (Joh 2:16, 5:18, 8:54).

Hur kan man förklara att perspektivet har förskjutits så? Det räcker inte med att säga att detta var Jesu ordval. Det är ett problem som inte kan ha uppstått annat än till följd av en missuppfattning av det kristna budskapet om Guds faderskap. Denna kom till inom gnosticismen som så till den grad betonade skillnaden mellan skapelse och frälsning, mellan Gamla och Nya testamentet, att gudsbegreppet riskerade att förstöras. Vi befinner oss inför ett problem som liknar det man finner i fångenskapsbrevet, med det undantaget att Johannes inte talar om kosmiska krafter, om härskare och makter, utan om liv, ljus, vatten, bröd och vin, om påtagliga ting i skapelsen och människotillvaron.

Johannes förenklar inte heller problemet på det sätt man senare skulle göra genom att upprätta en skillnad mellan skapelse och frälsning, som om det rörde sig om två separata perioder i Guds verk. Enligt denna tanke skulle Gud först ha skapat världen, därefter skulle han ha uppenbarat sig som laggivare i Gamla testamentet och till slut som fader i Nya testamentet. En sådan synbart enkel och klar lösning kunde inte tillfredsställa Johannes.

Som han ser det kan skapelsen inte betraktas som avslutad: ”Min fader verkar ännu i denna stund och därför verkar också jag” (Joh 5:17).

Jesu fader är skaparen, även i sin sons verk – och låt oss noga lägga märke till att detta inte beskrivs som frälsning utan som ”fullbordning av Faderns verk” (Joh 4:34, 5:36, 17:4). Vad är det Johannes menar med Faderns ”verk” eller ”gärningar” som Jesus utför eller fullbordar? I allmänhet förstår man det som evangeliets under, uppenbarelsen av Fadern och frälsningsverket, döden på korset. Detta är visserligen riktigt, men det är inte allt; de alltför svepande svaren måste kompletteras. Själva termen ”verk”, som är så speciell för Johannes, borde föra våra tankar till Guds skaparverk (1 Mos 2:2). Vad Jesus gör är förknippat med skapelsen och med skaparen.

”Fadern är i mig och utför sina gärningar” (Joh 14:10). Om man betraktar evangeliets under i detta ljus ser man att de inte bör förstås som en barmhärtig frälsares verk utan som en ”uppenbarelse av Guds härlighet” (Joh 2:11, 11:4, 40) och av ”Guds gärningar” (Joh 9:3 jfr 5:19).

Sonen kan inte göra något av sig själv, utan bara det han ser Fadern göra. Vad Fadern gör, det gör också Sonen (Joh 5:19).

Denna text kommer inte till sin fulla rätt om man tar den bara som ett vittnesbörd om hur Jesus liknar Gud utan att förklara vad ”Fader” betyder i sammanhanget. Det är den Gud som fortsätter att verka i sin skapelse som han vill fullborda genom sin Son. Det är därför som evangeliet föredrar under som utförs på det som tillhör naturen: förvandling av vatten till vin, mångfaldigande av bröd, vandring på vatten och Lasaros’ uppståndelse. Men helandet av sjuka (ämbetsmannens son, den lame vid dammen i Betesda, den blindfödde) är tecken på en fullkomnad skapelse i vilken det finns liv (Joh 4:50, 51, 53) och hälsa (Joh 5:6, 9, 11, 14; 7:23) och där inget mörker råder.

I talen låter oss Johannes se ännu tydligare än i undren hur Jesus vill visa på en ny inställning till det som hör till jorden genom uppenbarelsen av sig själv och Fadern. Vi får inte nöja oss med de uttryckliga deklARATIONERNA om hur Jesus inte säger någonting annat än det som han har tagit emot av Fadern:

Min lära är inte min, utan hans som har sänt mig (Joh 7:16).

Han som har sänt mig talar sanning, och det jag har hört av honom förkunnar jag för världen (Joh 8:26).

Ty jag har inte talat av mig själv, utan Fadern som har sänt mig har befallt mig vad jag skall säga och vad jag skall tala. Och jag vet att hans befallning ger evigt liv. När jag talar, talar jag så som Fadern har lärt mig (12:49-50).

Ibland säger man att Jesu lära i Johannesevangeliet helt och hållet sammanfattas av dessa bekräftelser på hans fullkomliga beroende av Fadern, men det är inte sant. Det är riktigare om man hävdar att Fadern och han är ett (jfr Joh 10:30). Men det som är viktigast i detta evangelium ligger snarare i vad som kallas Jesu metaforiska tal och som avslöjar för oss hans anspråk på att uppenbara en verklig och himmelsk skapelse. Den som då talar är det gudomliga Ord, världens liv och ljus, genom vilken allting har blivit till (Joh 1:1-4). Den jordiska tillvarons goda – vatten, bröd, ljus och gemenskap – håller inte sina löften, de kan inte stilla hunger eller släcka törst, och inte heller fördriva mörkret eller försvara mot fienden. Nu har dock Faderns utsände kommit, han som kan säga om sig själv:

Jag är livets bröd. Den som kommer till mig skall aldrig hungra, och den som tror på mig skall aldrig någonsin törsta (Joh 6:35).

Jag är världens ljus. Den som följer mig skall inte vandra i mörkret utan ha livets ljus (Joh 8:12).

Jag är den gode herden, och jag känner mina får och de känner mig, liksom Fadern känner mig och jag känner Fadern. Och jag ger mitt liv för fåren (Joh 10:14-15). Jag är uppståndelsen och livet. Den som tror på mig skall leva om än han dör, och den som lever och tror på mig skall aldrig någonsin dö (Joh 11:25-26).

Enligt Johannes är dessa tal på en gång Sonens uppenbarelse av sig själv och av Fadern. Det är detta som skiljer dem från den gudomliga vishetens uppenbarelsetal i Gamla testamentet (med vilka de är besläktade genom sin litterära form) där det förblir oklart i

vilken relation Visheten står till Gud. Jesus talar inte bara som en profet i sin faders namn, utan Fadern själv talar i honom. När judarna frågar honom, ”var är din far” svarar han: ”Ni känner varken mig eller min fader. Kände ni mig skulle ni också känna min fader” (Joh 8:19). Hans svar till apostlarna när de ber honom visa dem Fadern är ännu tydligare:

Så länge har jag varit tillsammans med er, och ändå känner du mig inte, Filippos?
Den som har sett mig har sett Fadern. Hur kan du då säga: Visa oss Fadern? Tror du inte att jag är i Fadern och Fadern i mig (Joh 14:9-10)?

Människan kommer aldrig att upphöra att söka Fadern bortom stjärnorna. Till och med kristna har svårt att förstå att man inte kan lära känna Gud annat än genom Jesu ord och verk. I synnerhet skaparen, den Gud som vi tror oss möta i hans ofattbart stora verk och i naturens uppenbarelser, verkar ha föga gemensamt med Jesus, en människa av kött och blod. Johannes öppnar våra ögon: skapelsens mening uppenbaras för oss i Jesus. Han själv är arketyper, logos för allt det goda på jorden. Det är genom honom som Gud har förkunnat sin vilja att rädda världen och det är genom honom som han förverkligar den.

Ty detta är min faders vilja: att alla som ser Sonen och tror på honom skall ha evigt liv (Joh 6:40 jfr Joh 3:16, 5:24, 17:2 etc).

Evigt liv – det är sammanfattningen av alla de löften som tecknen förkunnar: att inte längre vara törstig eller hungrig, äga ljus, vara trygg och inte längre hotas av döden. Avskedstalet, där Jesus äntligen talar ”med klara ord och inte i bilder” (Joh 16:29), lägger ytterligare till tillvaron ”i Faderns hus” (Joh 14:2, 17:24), den fullkomliga glädjen (Joh 15:11, 16:24) och skådandet av Sonens härlighet (Joh 17:24). Men ”evigt liv” innebär också – eller närmare bestämt framför allt – att känna den ende sanne Guden och den han har sänt, Jesus Kristus (Joh 17:3).

Det är frapperande att det fjärde evangeliet talar mindre om synd och frälsning än om villfarelse och kunskap om sanningen. Jesu ord missuppfattas och vantolkas ständigt (Joh 2:10, 3:4, 4:11-12, 33; 6:26, 42, 52; 8:22, 11:12-13). Den som är helt upptagen med det jordiska kan inte förstå vad Jesus syftar på. Han kan inte komma till insikt annat än om han tror på Jesus som den som uppenbarar, en insikt som i sista hand är kännedom om Fadern

(Joh 14:7, 20; 17:25). Men vad betyder det att känna Fadern? Johannes verkar få oss att gå i cirklar eftersom han hela tiden hänvisar till kännedomen om Sonen. Hos honom rör det sig emellertid inte om någon lek med begrepp eller en gåtfull inre utveckling i Gud. Det stora temat i hans evangelium är att världen, denna värld som inte har känt igen sitt ursprung, skall räddas (Joh 3:17, 4:42, 12:47 jfr 6:33, 51) av det gudomliga Ordet som ger ljus och liv. Ordet har nu blivit kött och har visat sig för världen som dess ljus och liv. Om Jesus inte hade annat att förkunna än världens skapare skulle uppenbarelsetalen inte vara mer än en enkel förklaring, en filosofisk eller mytologisk gnosis. Men världen måste lära känna Fadern, det vill säga den Gud som ger evigt liv åt alla som tror på hans Son.

Evangeliet talar om den smärtsamma upplevelsen av att "världen" inte har tagit emot Jesu budskap. Enbart lärjungarna har trott på "det eviga livets ord" (Joh 6:68), men det är inte av egen förtjänst utan enbart genom Faderns nåd (6:44, 65) som de har kommit till tro. Därför kallar Jesus ofta sina lärjungar "dem som min fader har gett mig" (Joh 6:3, 37; 17:2, 6, 9, 24; 18:9). När Jesus har återvänt till sin fader får lärjungarna samma uppgift som Sonen i förhållande till världen (Joh 17:18, 20:21). För första och sista gången säger Jesus "er fader" till dem (Joh 20:17), men detta förblir giltigt för alla tider. Eftersom lärjungarna nu har blivit "bröder" bör brödrakärlek (Joh 13:35, 15:12-13, 17) och enhet (Joh 17:21, 23) utmärka deras gemenskap. Johannes uppfattar dessa dygder som någonting mer än en fråga om moral eller vanlig anständighet:

Men inte bara för dem ber jag, utan också för alla som genom deras ord tror på mig. Jag ber att de alla skall bli ett och att liksom du, fader, är i mig och jag i dig, också de skall vara i oss. Då skall världen tro på att du har sänt mig. Den härlighet som du har gett mig har jag gett dem för att de skall bli ett och för att liksom vi är ett, jag i dem och du i mig, de skall fullkomnas och bli ett. Då skall världen förstå att du har sänt mig och älskat dem så som du har älskat mig (Joh 17:20-23).

Kyrkan är den plats där Fadern uppenbaras intill tidens slut, platsen för hans förening med Sonen, för hans kärlek till lärjungarna. Men kan kyrkan svara med samma ord som Jesus om hon blir ombedd: "Visa oss Fadern" (Joh 14:8 jfr 8:19)? Även hon är sedan "så länge" bland människorna, men kan hon säga: "den som har sett mig har sett Fadern?" Om enhet och kärlek saknas kan kyrkans övriga medel att synliggöra Fadern, gudstjänst och

sakrament, inte åstadkomma någonting. Och ändå, trots alla mänskliga tillkortakommande – som alltid är några individers och inte ”Kyrkans” – kvarstår övertygelsen att åtminstone bönen till Fadern inte skall vara utan frukt (Joh 14:3, 15:16, 16:23-24, 26).

Kanske bönen är det bästa sättet för en kristen att vända sig till Gud. Om han skulle vilja göra dessa Jesusord till sina: ”Jag är livets bröd! Jag är världens ljus! Jag är den gode herden!” måste han ögonblickligen stanna upp och bekänna sina synder. Men i bönen kan han ropa till sin fader ”i Jesu namn”:

Nu är min själ fylld av oro. Skall jag be: Fader, rädda mig undan denna stund? Nej, det är just för denna stund jag har kommit. *Fader, förhärliga ditt namn* (Joh 12:27-28).

Sammanfattning

Vi hoppas att läsaren skall ha förstått att när det Nya Testamentet förkunnar Guds faderskap för oss så är det inte för att ge oss ett filosofiskt budskap utan för att lägga grunden till ett hopp som varar till tidens slut. Världen i vilken vi lever är märkt av Guds vrede (Rom 1:18); vi kan inte nå Fadern därför att vi ”av födelsen var vredens barn” (Ef 2:3). Det är först genom vår Herre Jesu Kristi död och uppståndelse, i vilka Gud har gett sig tillkänna som Fader, som vi av nåd har adopterats och blivit Guds barn. Sedan dess kan de kristna kalla Gud ”Fader” ”i Jesu namn”. Detta betyder inte bara att vi har rätt att i bön använda samma tilltal som Jesus använde för att markera sin relation till den himmelske fadern: ”Abba, fader”. ”I Jesu namn” betyder mer än så – det är Sonen själv, den upphöjde och förhärligade Kristus, som kallar på sin fader genom Anden som bor i vår gemenskap, i varje troendes hjärta.

Bönen måste åtföljas av vittnesbörd, precis som i Jesu eget liv. Om Gud är fader blir tre ting nödvändiga. För det första måste den kristne visa att han är son genom lydnad, tillit, tacksamhet och kärlek. För det andra förutsätter budskapet om Fadern syskonskap. Vad S:t Cyprianus sade – ”man kan inte ha Gud som Fader om man inte har Kyrkan som moder” – kan översättas på det Nya Testamentets språk med orden: ”Man kan inte ha Gud som Fader

om man inte har sin nästa som syster/broder”. Så formulerat blir Kyrkans väsen som syskongemenskap tydligare (Matt 23:8), liksom även hennes uppgift, som är att sträcka ut en hjälpande hand till alla som har gått vilse. För det tredje – och detta är någonting som tyvärr inte är särskilt starkt förankrat i det kristna medvetandet – så deltar kyrkan i Sonens uppgift att uppenbara Fadern för världen. I en omänskligt hård och grym värld skall hon vara avbilden av Faderns hus i himlen, hon skall göra Nya testamentets budskap trovärdigt. Vi kan fråga oss själva om vi kristna inte alltför ofta har svikit denna uppgift för att istället bara komma med vackra fraser. Fadern visar sig för världen i oss på samma sätt som i sin Son: genom vår mänsklighets levande vittnesbörd.

W. Marchel